

Posudek disertační práce

Mgr. Vlastimil Vohánka

*Modality, Logical Probability, and the Trinity:
A Defence of Weak Skepticism*

Hned na úvod je třeba říci, že předložená disertační práce Mgr. Vlastimila Vohánky svým rozsahem, úrovní zpracování a troufám si říci i vědeckým významem vysoce přesahuje nároky kladené na disertační práci; ve světle tohoto hodnocení je třeba číst všechny níže uvedené připomínky a výhrady. Vohánka si za předmět svého vědeckého zkoumání zvolil centrální téma současné epistemologie náboženství – totiž otázku, zda lze přivést k evidenci, že křesťanská víra má nenulovou logickou pravděpodobnost. Způsob, jakým hájí svoji negativní odpověď na tuto otázku, je ukázkou příkladné aplikace analyticko-filosofické metodologie a jeho výsledky představují originální a vysoce aktuální příspěvek k současnému bádání na světové úrovni. Za sebe musím říci, že přestože jsem k hlavní autorově tezi přistupoval zpočátku s velkou nedůvěrou, v průběhu čtení práce byla velká většina námitek, které jsem hodlal vznést, postupně zodpovězena, takže mohu říci, že jsem byl v zásadě Vohánkovou argumentací přesvědčen.

Za hlavní přednosti práce pokládám následující body:

1) Zcela mimořádná šíře záběru. Vohánka byl schopen ve své práci zohlednit a kriticky zpracovat mimořádně široké spektrum zdrojů. Jeho rozhled není omezen na suverénní orientaci na současné analyticko-filosofické scéně (přičemž s mnoha ze současných světových odborníků vstoupil do osobní diskuse), nýbrž opírá se i o rozsáhlou znalost filosofické a teologické literatury z celých dějin křesťanského myšlení, se zvláštním důrazem na autory středověké a raně novověké scholastiky. V tomto ohledu je jeho práce skutečně výjimečným příspěvkem k současnému bádání, neboť zohlednění zejména autorů barokní scholastiky nebývá vůbec zvykem, a přitom právě zde nalezneme nejpodrobnější zpracování křesťanské „epistemologie víry“.

2) Za velký klad práce považuji schopnost autora neustále reflektovat své vlastní předpoklady a konfrontovat se s meta-otázkami a meta-námitkami, které by k jeho výkladu mohly být vzneseny. V jeho výkladu bychom těžko identifikovali nějaký netriviální předpoklad, který by nebyl zvyšlovněn a oprávněnost jehož přijetí by nebyla podrobena kritické reflexi – a to počínaje elementární a obvykle zcela opomíjenou otázkou, zda je zamýšlené zkoumání vůbec nějak filosoficky relevantní. Jeho práce tak v neobvykle vysoké míře naplňuje ideál nedogmatického myšlení.

3) Za velký přínos práce pokládám provedené precizní pojmové analýzy celé řady klíčových a jinde často směřovaných pojmů – zejména, ale nejenom modálních a epistemických. Právě pojmová analýza je Vohánkovou nejsilnější „zbraní“, ona mu umožňuje jak konstruovat vlastní argumenty, tak odhalovat slabiny v argumentaci svých oponentů. Vohánka je přitom schopen využívat širokého repertoáru formálních prostředků, které jsou však vždy použity účelně.

Nyní k výtkám či námitkám, které ovšem (až na první z nich) považuji spíše za náměty k diskusi v rámci obhajoby.

1) Jistou slabinou práce je její jazyková stránka. Vohánkova angličtina je na vysoké úrovni, jeho styl a syntaxe nicméně přece prozrazuje, že autor není rodilým mluvčím; text při čtení poněkud „drhne“. Rovněž se mi zdá, že v mnoha případech by výkladu prospělo slohové zjednodušení a zestručnění – příliš komplikované, šroubované nebo přetížené větné konstrukce často ztěžují porozumění. V textu jsem též

odhalil některé překlepy a jiné drobné chyby. Pro publikaci (kterou pokládám za samozřejmou) proto doporučuji nechat text důkladně zkorigovat kompetentním rodilým mluvčím.

2) Moje hlavní věcná ne snad námitka, ale spíše nejasnost, se váže na pojem evidence. Autor jej z dobrých důvodů odmítá definovat, ovšem mám obavu, že toto rozhodnutí zasahuje celý výklad jistou fundamentální nejasností. Mám jisté podezření, zda Vohánka poněkud neproměňuje svůj pojem evidence podle okamžité potřeby. Předpokládejme, že platí:

- (1) Evidentně, x je dokonale důvěryhodný zdroj.
- (2) Evidentně, x svědčí, že trojiční nauka je pravdivá / konsistentní.

Podle Vohánkova pojmu evidence, vyplývá z těchto předpokladů následující závěr?

- (3) Evidentně, trojiční nauka je pravdivá / konsistentní.

Z mnoha Vohánkových vyjádření se mi zdá, že by toto vyplývání připustil. Na druhou stranu, pokud křesťanští teologové klasicky popírají možnost evidence konsistence trojiční nauky, mají tím na mysli evidenci „vnitřní“ (ať už bezprostřední či zprostředkovanou), tj. evidenci vnitřní koherence pojmu jednoho Boha ve třech osobách – kterou výše uvedený argument neposkytuje. Nepokouší se někdy Vohánka nedostupností „vnitřní“ evidence (konsistence) trojiční nauky vyvracet možnost její pouze „vnější“ evidence (např. str. 188n)? Zdá se mi, že na něco podobného upozorňuje Suárez v citátu na str. 191; Vohánka jej však, jak se mi zdá, interpretuje jinak.

3) Jistá nevyjasněnost pojmu evidence se, jak se mi zdá, promítá i do Vohánkových formalizací jeho argumentů. Formálně vzato jde o následující problém: pokud Vohánka používá proměnné pro propozice, implicitně předpokládá, že jsou tyto proměnné nějak (typicky obecně) kvantifikovány (jak vyplývá i z interpretace formulí v angličtině). V klíčových bodech argumentu však není jasné, jaký je vzájemný vztah dosahu těchto implicitních kvantifikátorů a dosahu operátoru „ $\diamond E$ “ (být p -evidentní) – zda máme danou formuli číst spíše „pro každou propozici je evidentní že...“, anebo „je evidentní, že pro každou propozici...“. Tato nejasnost se vyskytuje nejvýrazněji např. na str. 104, krok 6.4 (a podobně krok 2.2 a 8.4 – v ostatních případech se zdá, že operátor p -evidence má vždy největší dosah – je to tak opravdu?). Tyto premisy mají obecně tuto formu:

$$(\diamond E(\Phi p \rightarrow \Psi p)) \rightarrow (\diamond E\Phi p \rightarrow \diamond E\Psi p)$$

Kterým z následujících způsobů však máme doplnit implicitní kvantifikátory?

$$(\diamond E\forall p(\Phi p \rightarrow \Psi p)) \rightarrow \forall p(\diamond E\Phi p \rightarrow \diamond E\Psi p) \quad (\text{takto to snad odpovídá interpretaci v angličtině})$$

nebo $(\forall p \diamond E(\Phi p \rightarrow \Psi p)) \rightarrow \forall p(\diamond E\Phi p \rightarrow \diamond E\Psi p)$

nebo $\forall p((\diamond E(\Phi p \rightarrow \Psi p)) \rightarrow (\diamond E\Phi p \rightarrow \diamond E\Psi p))$

Zdá se mi, že tyto různé (a případné další) alternativy obecně nejsou ekvivalentní, neboť něco jiného je tvrdit p -evidenci tvrzení o všech propozicích ($\diamond E\forall p\dots$), a něco jiného je tvrdit o každé propozici, že o ní p -evidentně něco platí ($\forall p \diamond E\dots$). Pokud bychom navíc uvažovali pouze „vnitřní“ p -evidenci, zdá se mi, že první z interpretací není evidentně pravdivá: z toho, že vnitřně p -evidentně platí $\forall p(\Phi p \rightarrow \Psi p)$ nevyplývá, že pro všechny propozice platí, že je-li vnitřně p -evidentní Φp , pak je vnitřně p -evidentní Ψp .

4) Ohledně celého Vohánkova podniku mám ještě jednu pochybnost. Kladu si otázku, zda je vůbec smysluplné uvažovat o logické pravděpodobnosti nauky o Trojici, nebo o jakékoli jiné nauky týkající se Boha, za předpokladu, že analyticky pravdivé/neppravdivé propozice nemohou mít neextrémní logickou pravděpodobnost. Pokud předpokládáme, že všechny vnitřní pravdy o Bohu jsou nutné, jsou-li pravdivé, pak tvrzení o Bohu nemohou mít neextrémní logickou pravděpodobnost. Není tedy víceméně a priori

zřejmé, že takto definovaný pojem logické pravděpodobnosti je nepoužitelný pro probabilistickou argumentaci o Bohu, podobně jako v matematice? Mimoto: existují vůbec nějaké netriviální případy, kdy má nějaká propozice, která není evidentně pravdivá, evidentně nenulovou logickou pravděpodobnost? Je například opravdu evidentní, že propozice „Texasan Spike je plavec“ je konsistentní?

Následující body jsou spíše drobnosti:

- a) Str. 14: Vohánka prakticky nezdůvodňuje své extenzivní využívání barokně-scholastických zdrojů, přestože právě tato skupina pramenů v rámci analytického diskursu nejspíše vyžaduje objasnění své relevance.
- b) Str. 33: Vohánka nezmiňuje možnost definovat vyplývání jako (logickou) nemožnost nepravdivosti závěru při pravdivosti premis, přestože taková definice se jeví jako mnohem jednodušší a jasnější, než ty jí navrhované. Je pro to nějaký důvod?
- c) Str. 55–56: Vohánka uvádí velmi komplikovanou definici „nadpřirozeného“ – nebylo by bývalo možné inspirovat se tradičními definicemi, které se opírají o pojem přirozenosti?
- d) Str. 65n: Ad definice modalit: i) Jaký je rozdíl mezi logickou a metafyzickou možností? Zdá se mi, že jsou ekvivalentní. ii) Proč nebyl pro definici psychologické možnosti využit nebo alespoň diskutován pojem *dispozice* či *power* (jak jej např. vykládá Peroutka v citované knize)?
- e) Str. 205n: „Modal step“ mi přijde, v souvislosti s předchozími argumenty, příliš slabě zdůvodněný. To, že *dnes* nemůže být trojiční nauka p-evidentní na základě svědectví, ještě neznamená, že nemohla být p-evidentní na základě svědectví např. za Kristova života. Byla tato alternativa někde vzata v úvahu?

Tolik moje náměty pro obhajobu, které ovšem v žádném případě nechtějí zpochybňovat celkově vynikající kvalitu Vohánkovy práce. Jednoznačně ji proto doporučuji k obhajobě s nejvyšším možným hodnocením.

Lukáš Novák